

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים מ"ז-מ"ח

ספר הנבואות על הגויים ממשיך בפרקים מ"ז-מ"ח. פרק מ"ז כולל נבואה קצרה על חורבן של ערי הפלשתים, שכניו של עם ישראל ממערב. פרק מ"ח כולל נבואה ארוכה ומפורטת על חורבנה של מואב, השכנה ממזרח. הנביא מתאר את מואב כארץ יהירה מלאת ביטחון עצמי, ומאריך בתיאור חורבנה המוחלט ואבלה, תוך ציון מפורט של שמות ערים ואזורים שיחרבו בה. בנבואת הפורענות של ירמיהו משובצים קטעים מתוך נבואות פורענות קדומות על מואב.

פרק מ"ז

1 ציון הזמן בכותרת הנבואה מצביע על מצרים, השוכנת בדרומה של עזה, כאויב שיכה בה (א), אולם מגוף הנבואה עולה שהצבא בא עליה מצפון. עיינו במפרשים הבאים ובחנו כיצד הם פותרים את הקושי:

רש"י: בטרם יכה פרעה את עזה - כשהיה נבוכדנצר צר על ירושלים בשנה העשירית לצדקיהו יצא חיל פרעה ממצרים ויעלו הכשדים מעל ירושלים, שמע פרעה ושטף את עזה ושב לארצו.

רד"ק: והמים הם משל על חיל כשדים שהם מצפון וישטפו את ארץ פלשתים, כי פרעה הכה את עזה ונבוכדנצר יחריב הכל.

יהודה אליצור: מסתבר, כי אחת הנקודות המרכזיות של הפרק היא רמז לכיבוש אשקלון בידי בבל. אבל כאשר נכתב הספר הוסיף ירמיהו, או ברוך בן נריה, את הכותרת המכריזה ואומרת: דע לך אתה, הקורא, מה שניבא כאן ירמיהו היינו - שאשקלון וכל חבל חוף הים ייכבשו בידי נבוכדנאצר, הוא אמר נבואה זאת "בטרם יכה פרעה את עזה", כלומר: בשנת 609, אחרי המפלה הגדולה של יאשיהו במגידו, כאשר מצרים עמדה במרום כוחה ותפארתה, כאשר כרכמיש הייתה מצודה איתנה ומוכנה לזינוק אל מעבר לפרת, ואנשי עזה רעדו ופחדו, כי היה צפוי להם אז כיבוש מצרי. ואז התייצב ירמיהו בירושלים ואמר: אתם מאמינים במצרים, והיא באמת חזקה - ואף יכולה היא להכות עתה את מתנגדיה בפלשת. לפיכך חוזר אני ומזהירכם: מי שיכבוש בסופו של דבר את כל חבל הים, את אשקלון וכו', ויסכן גם את קיום יהודה אלה הם "מים עלים מצפון", היינו נבוכדנאצר מלך בבל. [בטרם יכה פרעה את עזה, בתוך: ישראל והמקרא].

פרק מ"ח

2 חלקה הראשון של הנבואה מונה את ערי מואב שיחרבו (א-ח). עקבו אחרי שמות הערים ושימו לב כיצד דורש הנביא את שמם לגנאי [חשבון (ב), מדמן (ב), מעלה הלוחית (ה), ערוער (ו)], כדברי רש"י על פסוק ב: חשבון ומדמן - שם מקום ולפי שמותם הוא מזכיר פורענותם.

3 בין תיאורי החורבן של מואב, המהווים את עיקרו של הפרק, משובצים פסוקים המתארים את חטאי מואב. עיינו בקבוצות הפסוקים המצוינות להלן וסכמו את חטאיה השונים של מואב - (א ז, יא. ב ז, יג. ג כה-כו, כט, מב. ד כז. עמדו על המכנה המשותף לכל החטאים.

4 נבואת ירמיהו על מואב כוללת קטעים ואזכורים מכמה נבואות קדומות על מואב: פסוקים מה-מו מקבילים לדברי המושלים בבמדבר כ"א, כז-כט, ופסוק מה מקביל לנבואת בלעם על מואב בבמדבר כ"ד, יז. כמו כן, חלקים גדולים מנבואת ירמיהו מקבילים לנבואת ישעיהו על מואב (ישעיהו ט"ו). באלו אירועים עוסקות הנבואות הקדומות בבמדבר ובישעיהו? נסו לשער מה משמעות ציטוטן בנבואות ירמיהו.

ראו גם את דברי ירמיהו לעיל כ"ח, והיעזרו בפירושו של מ' בולה: 'נראה ששני הנביאים לא התכוונו לאותה הפורענות - ישעיהו בוודאי התכוון לכיבוש מואב בידי מלכי אשור בשעתם, וירמיהו נבא על כיבוש מואב בידי נבוכדנאצר. ואין תימה שיש לשונות דומים או שווים בנבואתם של שני הנביאים שכן מקור אחד לנבואותיהם של נביאי האמת וכולם אמונים על מסורת נבואית אחת... להשמיעך שתבוסת מואב מידי נבוכדנאצר מלך בבל תהיה דומה לתבוסת מואב מידי סיחון מלך האמורי בתקופת יציאת מצרים' (דעת מקרא, עמ' תקפ).

5 דימויים הקשורים לעולם הגפן והיין פזורים לאורך נבואתנו - עקבו אחרי הדימויים השונים בפסוקים יא-יב, כו, לב-לג. שימו לב לתפקיד הגפן/יין באזכורים השונים ועימדו על זיקתם לתיאורי החטא והעונש של מואב.

הרחבה

הנבואה על מואב ומצבת מישע

מלבד הצביון הגיאוגרפי המודגש, מיוחדת נבואה זו גם באשמה הבלתי-רגילה, שהיא מוצאת במואב: "שמענו גאון מואב, גא מאוד, גאותו וגאונו ועברתו" (ישעיה ט"ז, ו). יש כאן הדגשה יתרה של גאוות מואב. חריף יותר הניסוח של ירמיה (מ"ח, כט): "שמענו גאון מואב, גאה מאד גבהו וגאונו ורום לבו". מפליאה במיוחד התוספת, שמוסיף ירמיה על תיאור יהירותו של מואב הוסף ושנה: "כי על ה' הגדיל" (מ"ח, כו ושם מב). היכן חטא מואב בגאוה ואימתי הגדיל על ה'?

אין להבין דברים אלה, כשם שאין להסביר את הרשימה הגדושה מקומות והמשולבת בנבואה, וכן סממנים ורמזים רבים, אלא לאור השוואת הנבואה לנוסח כתובת מישע. השוואה זו תלמדנו על נקלה, כי אותו משא נבואי עתיק שישעיה וירמיה מצטטים אותו אינו אלא תגובה נבואית נזעמת על דברי הרהב של מישע בכתובתו.

חשוב במיוחד אותו ביטוי סתום: "כי על ה' הגדיל" (ירמיה מ"ח, כו, מב). שמו המפורש של ה' אלהי ישראל לא נמצא עד כה בשום תעודה נכרית ובשום טכסט לא-ישראלי, פרט לכתובת מישע, שבה נאמר: (שורה 17-18) "ואקח משם (מנבו הכבושה) את כלי ה' ואסחב הם לפני כמשי". אף-על-פי שלא היתה דעתם של הנביאים נוחה, כנראה, מאותו מקדש מקומי או במה ישראלית שעמדה בעיר נבו בעבר-הירדן, הרי היטב חרה להם משהחריבוה המואבים בשם כמוש אלהיהם. את כלי הקודש "סחבו" אל מקדש כמוש, וכאשר חרת מלך מואב כל זאת במצבת אבן הניצבת בעיר ממלכתו לעין כל ונקב שמו המפורש של ה' בתוך דברי הרהב שלו, ודאי היתה הרגשתם של המאמינים בה' והדבקים בו דומה לתגובת חזקיה וסיעתו כמאה שנים אחר כך, כי זו "צרה ותוכחה ונאצה" (ישעיה ל"ז, ג). אכן

מכון חורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Rennerl Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perak.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

"על ה' הגדיל" מואב, פשוטו כמשמעו. ומהו "גאון מואב, גאה מאד, גבהו וגאונו וגאותו ורום לבו"? הווה אומר: אותה מצבה המדברת עזות: "כי השעני (כמוש) מכל המלכן וכי הראני בכל שנאי... (שורה 4) וארא בה (במלך ישראל) ובביתה וישראל אבד אבד עלם (שורה 7)... אנכי בנת קרחה... ואנכי בנת שעריה ואנכי בנת מגדלתה ואנכי עשתי... ואנכי כרתי המכרתת לקרחה באסרי ישראל... אנכי בנת ערער ואנכי עשתי המסלת... אנכי בנתי בת במת... אנכי בנתי בצר... אנכי מלכתי... ואנכי בנת את מהדבא..." (שורה 21-30). שלוש-עשרה פעמים חוזר המלך המואבי היהיר על המלה 'אנוכי'. אין תימה, שאותה מצבת נאצה בדיבון היתה ביטוי של רום-לבב וגאוות-גידוף בעיני נביאי ישראל. מעתה אף לא תפליאנו האריכות ותשומת-הלב המיוחדת למואב דווקא. מובן, שהיסוד הגיאוגרפי-ההיסטורי תופס מקום חשוב בכתובת מישע; הריהי כתובת ניצחון המפרטת את כיבושיו של המלך ואת פעולות הבנייה והשיקום שלו, וטבעי אפוא הדבר, שהוא מונה את מקומותיהם של אותם האירועים. בא הנביא ברצותו להתאים את תוכחתו לנאצת הגאוה של מישע, הריהו משווה לה צביון גיאוגרפי סאטירי-פארודי המזכיר את נוסח הכתובת. כחמישה-עשר שמות מקומות מוזכרים בכתובת מישע. שנים-עשר מהם מקומם מעבר לארנון צפונה, היינו בשטח ישראלי להלכה. בירמיה מ"ח 28 נמנו כתשעה-עשר מקומות, כחמישה-עשר מהם מעבר לארנון צפונה. רשימת המקומות במקרא מקבילה אפוא בחלוקתה ובטיבה לרשימת מישע. יתר על כן, מרבית השמות הנזכרים בכתובת חוזרים בדברי ירמיה. ואלו הם: נבו, קריתים, חורונים, ערוער, דיבון, יהצה, בית דבלתים, בית מעון, קריות (9 מתוך 15).

ומבחינתנו יש עניין רב בכתוב בשורה 7 שבכתובת מישע: "וישראל אבד אבד עלם". תחום ניצחונותיו של מישע הצטמצם בדרום עבר-הירדן, ולא היתה לו למישע כל אפשרות לפגוע פגיעה של ממש בממלכת ישראל. אף-על-פי-כן, אולי אין זו התפארות-שוא מוגזמת כי אם חוליה בריב ההיסטורי, בן מאות השנים, בין שני העמים. מסתבר אפוא כי שירת המושלים הקדומה: "...אבדת עם כמוש... אבד חשבון... (במדבר כ"א, כט-ל) היתה שגורה במשך דורות בפי ישראל למגינת ליבם של המואבים, שהיו

מצבת מישע המוצגת במוזיאון הלובר

(ויקיפדיה / Henri Sivonen)

רוצים, כמובן, להשכיח זכר מפלתם הגדולה בימי קדם. עתה, עם תבוסת ישראל, הזדרז המלך המנצח להסב אותה שירת מפלה על ישראל לאמור: לא עוד ייאמר על מואב- "אבדת עם כמוש... אבד חשבון", כי ישראל הוא אשר אבד אבד לעולם. הנבואה הקדומה שבפי ירמיה (מ"ח, ח, לו) חוזרת ועונה כנגד המואבים: "ואבד העמק ונשמד המישר"; "על כן יתרת עשה אבדו" כלומר מואב הוא בסופו של דבר האובד. לפיכך חוזר הכתוב בסיומה של הנבואה על כל שירת המושלים העתיקה (מ"ח, מה-מו): "כי אש יצא מחשבון ולהבה מבין סיחון... אוי לך מואב אבד עם כמוש כי לקחו בניך בשבי ובנתך בשביה". כוונת הנביא היא, כי אותה קינה עתיקה (במדבר כ"א, כז-ל) יפה כוחה גם עתה, ודווקא לגבי מואב שסופו עדי אובד. את המלחמה הממושכת בין ישראל למואב ליוותה, כרגיל בהיסטוריה, מלחמת-דברים ואיבת-דורות.

(יהודה אליצור, משא מואב וכתובת מישע, בתוך: ישראל והמקרא)

הצעת פענוח לכתובת:

אָנְךְ (=אנוכי) מִשֶׁע בֶּן כְּמֹשׁ(יֵת) מֶלֶךְ מֵאֵב הַדַּ
 יְבִי. אָבִי מֶלֶךְ עַל מֵאֵב שְׁלֹשׁוֹן שָׁת (=שלושים שנה) וְאָנְךְ מֶלֶךְ
 תִּי אַחֵר אָבִי. וְאַעֲשֶׂ אֶת הַבְּמַת (הבמה) זֹאת לְכֹמֶשׁ בְּקִרְחָה (מצודת העיר) בְּמַת ?
 שֶׁע כִּי הַשְׁעֵנִי מִכָּל הַמְּלָכִין וְכִי הָרֵאֲנִי בְּכָל שְׁנָאִי (במפלת שונאי). עִמָּךְ
 י מֶלֶךְ ? שְׁרָאֵל, וְיַעֲנֵנו אֶת מֵאֵב יְמֵן רַבּוֹ (=ימים רבים), כִּי יֵאָנֶף כְּמֹשׁ בְּאֶרֶץ
 צֹה. וְיִחְלִיפָה בְּנֵה (הוא אחאב) וְיֹאמֶר גַּם הָאֵל: אֲעֲנֵנו אֶת מֵאֵב. בְּיָמֵי אָמֶר בְּ(ו).
 וְאֶרְאֶה בָּהּ (=במפלתו) וּבְבִתָּהּ. וְיִשְׁרָאֵל אֲבָד אֲבָד עֲלֵם (=לעולמים). וְיִרְשֶׁ עִמָּרִי אֶת אֶרֶץ
 עַל מְהַדְבָּא, וְיִשָּׁב בָּהּ יְמֵהּ וְחִצֵּי יָמֵי בְנֵה אֶרְבָּעֵן שָׁת, וְיִשָּׁב
 בָּהּ כְּמֹשׁ בְּיָמֵי. וְאָבִן אֶת בְּעֵלְמֶעֶן וְאַעֲשֶׂ בָּהּ הָאֲשֹׁחַ (=מאגר מים). וְאָבִן
 אֶת קִרְיָתוֹ. וְאֵשׁ גַּד יִשָּׁב בְּאֶרֶץ עֲטָרַת מַעֲלָם. וְיָבִין לֵה מֶלֶךְ ?
 שְׁרָאֵל אֶת עֲטָרַת. וְאֶלְתַּחֲסֵם (ואלחם) בְּקֹר (=בעיר) וְאֶחְזֶה (ואחזתי בה), וְאֶהְרֹג אֶת כָּל הָעָם ..מ.
 הַקִּרְיָת לְכֹמֶשׁ וּלְמֵאֵב. וְאֶשָּׁב (=שבתי) מִשָּׁם אֶת אֶרְאֵל (גיבור במואבית, ראה שמואל
 ב כג כ) דּוּדָה (אולי גבור מלכות יהודה מבית דוד שבא לסייע לישראלים), וְאֶקַּח
 חֲבֵה לְפָנַי כְּמֹשׁ בְּקִרְיָת. וְאֶשָּׁב בָּהּ אֶת אֵשׁ שָׁרֹן וְאֶת אֵשׁ
 מְקַרְת (שם מקום). וְיֹאמֶר לִי כְּמֹשׁ: לֵךְ אַחֲזֵה אֶת נְבֵה (נבו, משבט ראובן) עַל יִשְׂרָאֵל. וְאֶקַּח
 הַלֵּךְ בְּלֵלָה וְאֶלְתַּחֲסֵם בָּהּ מִבְּקַע הַשְּׁחָרַת עַד הַצְּהָרִים וְאֶחְזֶה
 זֶה, וְאֶהְרֹג כָּלָהּ, שְׁבַעַת אֶלְפֹן גְּבֹרֹן וְגֵרֹן (=גורים, ילדים) וּגְבֵרַת וְגֵר
 ת (=גורות, ילדות) וְרַחֲמַת (=עלמות בתולות), כִּי לַעֲשֹׁתָךְ כְּמֹשׁ (האלה אשת כמוש) הַחֲרַמְתָּהּ. וְאֶקַּח מִשָּׁם אֶת
 לִי יְהוּה וְאֶסְחַבְהֶם לְפָנַי כְּמֹשׁ. וּמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּנֵה אֶת
 יְהִיז וְיִשָּׁב בָּהּ בְּהַלְתַּחֲמָה (בהלחמו) בִּי, וְיִגְרָשָׁה כְּמֹשׁ מִפָּנַי. וְ
 אֶקַּח מִמֵּאֵב מֵאֲתָן (מאתיים) אֵשׁ כָּל רִשָּׁה (=ראשיה או העניים שלה-רשיה) וְאֶשְׂאָה בְּיַחַז וְאֶחְזֶה
 לְסַפְתָּ (בנוסף) עַל דִּיבֹן. אָנְךְ בְּנָתִי (את) קִרְחָה (=העיר), (את) חַמַּת הַיַּעֲרֹן (מביצורי העיר), וְחַמַּת
 הַעֲפֹל (=המצודה). וְאָנְךְ בְּנָתִי (את) שְׁעָרֶיהָ וְאָנְךְ בְּנָתִי (את) מְגַדְלָתָהּ (המגדלים שלה), וְאֶקַּח
 נָךְ בְּנָתִי בֵּת מֶלֶךְ (בית המלך), וְאָנְךְ עֲשֵׂתִי (את) כְּלָאֵי הָאֲשֹׁחוֹ (למין) (סכר למאגר מים) בְּקִרְבֵּי
 הַקֹּר (העיר). וְבֵר אֵן בְּקִרְבֵּי הַקֹּר בְּקִרְחָה. וְאֹמֶר לְכָל הָעָם: עֲשׂוּ לִי
 כֶּסֶם אֵשׁ בֵּר בְּבִתָּהּ. וְאָנְךְ כְּרַתִּי הַמְּכַרְתָּת (מפעל מים) לְקִרְחָה (לעיר) בְּ(עזרת) אֶסְרֵךְ
 י יִשְׂרָאֵל. אָנְךְ בְּנָתִי (את) עֲרַעֲרֵךְ, וְאָנְךְ עֲשֵׂתִי (את) הַמְּסַלְתָּ (הדרך) בְּאֶרֶץ.
 אָנְךְ בְּנָתִי בֵּת בְּמַת (בית במות) כִּי הָרַסְתָּ. אָנְךְ בְּנָתִי (את) בְּצָר כִּי עֵין (עיים=הרוסים)
 (הא בָּא) שׁ דִּיבֹן חֲמִשׁוֹן (הושיב בדיבון חמשים משפחות), כִּי כָל דִּיבֹן מִשְׁמַעַת (נשמעת לי). וְאָנְךְ מֶלֶךְ
 תִּי .. מֵאֲתָן בְּקֹר אֲשֶׁר יִסְפָּתִי (=סיפחתי) עַל הָאֶרֶץ. וְאָנְךְ בְּנָתִי
 י (את) מְהַדְבָּא, וְדַבְּלָתָן (דבלתיים) וּבֵת בְּעֵלְמֶעֶן, וְאֶשְׂאָ שָׁם אֶת
 ... צֹאן הָאֶרֶץ. וְחֹרֶגְנִין (חורנים) יִשָּׁב בָּהּ ב...)
 ...וְיֹאמֶר לִי כְּמֹשׁ: רַד הַלְתַּחֲסֵם בְּחֹרֶגְנִין. וְאֶרְדֵּךְ (ואֶלְתַּחֲסֵם
 ס בְּקֹר וְאֶחְזֶה וְיִשָּׁב) כְּמֹשׁ בְּיָמֵי. וְעַל () מִשָּׁם (עש)
 (...שֶׁת שְׁדָק וְאֶ)

סטודיו טלי אילן 052-5513437

”וְיָבִינוּ בְּמִקְרָא” < לַקֵּט בִּיאורֵי מִילִים לִירְמִיָּהוּ פְּרָקִים מ”ז-מ”ח

- (א) **הַבִּישָׁה נִלְכְּדָה קִרְיָתִים הַבִּישָׁה הַמְּשֻׁגָב וְחַתָּה:** הַעֲרִים קִרְיָתִים וּמְשֻׁגָב הַכּוֹזִיבּוּ, נִכְבְּשׁוּ וּנְפְלוּ בִיּוֹדֵי הָאוֹיֵב.
- (ט) **תְּנוּ צִיץ לְמוֹאֵב כִּי נִצָּא תְּצֹא:** מוֹאֵב מִדּוּמָה כֹּאֵן לְצִיפּוֹר שְׁבִאמְצַעוֹת כִּנְפִיָּה ('צִיץ') יַעֲוֹף וַיִּשׁוּלַח בְּמַהֲרָה מֵאַרְצוֹ.
- (י) **אֲרוֹר עֲשֵׂה מִלְּאכְתָּה ה' רְמִיָּה:** חוֹרְבֵן מוֹאֵב מִכּוֹנָה כֹּאֵן מִלְּאכְתָּה ה', וְנִבְיָא קוֹרָא לְחִיילֵי הָאוֹיֵב לַעֲשׂוֹתָהּ בְּנִאמְנוֹת וְלֹא לְהַתְּרַשֵּׁל בְּשִׁלְחוֹתָם.
- (יב) **וְשִׁלַּחְתִּי לוֹ צַעִים וְצַעִים וְנִכְלִיו וְנִכְלִיו יִרְקוּ וְנִכְלִיָּהִם יִנְפְּצוּ:** ה' יִשְׁלַח אֲנָשִׁים שִׁירִיקוּ אֶת מוֹאֵב מִיַּינוּ וַיִּשְׁבְּרוּ אֶת כְּלָיו.

מכון חורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Rennerl Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

02-5944555 • טל': perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים